

ԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԻ ԿԱՍԵՑՈՒՄԸ,
ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՒՄԸ ԵՎ ԵՐԿԱՐԱԶԳՈՒՄԸ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

ՎԱՐԴՈՒՇ ԵՍՍՅԱՆ

Հոդվածում հեղինակը քննարկել և վերլուծել է քաղաքացիական դատավարությունում դատավարական ժամկետների կասեցման, վերականգնման և երկարաձգման հասկացությունները, դրանց էությունը և առանձնահատկությունները:

Ուսումնասիրելով դատավարական ժամկետների ընթացքի կասեցման առանձնահատկությունը՝ հոդվածում վեր են հանվել բաց թողնված դատավարական ժամկետը վերականգնելու իրավական հնարավորությունը, դրանց հատկանիշները և այլն:

Մանրամասն ներկայացվել է դատավարական ժամկետների երկարաձգումը, որը տարբերվում է վերականգնումից: Վերլուծության են ենթարկվել դատավարական ժամկետների երկարաձգման հասկացությունը և առանձնահատկությունները:

Հիմնավորվել է, որ դատավարական ժամկետները բաց թողնելու պատճառների գնահատման հիմքում պետք է լինեն իրավական չափանիշներ՝ բացառելով կամային ու չհիմնավորված որևէ մոտեցում: Այդպիսի լիազորությունը պետք է իրականացվի դատարանի՝ օրենքով նախատեսված լիազորությունների շրջանակներում, բոլոր անձանց համար միակերպ ընկալելի հիմքերով:

Բանալի բառեր – *դատավարական ժամկետներ, դատավարական գործողություն, միջնորդություն, դատավարական ժամկետների կասեցում, դատավարական ժամկետների վերականգնում, դատավարական ժամկետների երկարաձգում*

Քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը նախատեսում է դատավարական ժամկետների կասեցման, վերականգնման և երկարաձգման իրավական հնարավորություն:

Գործի վարույթի կասեցմամբ **դադարեցվում է** դատավարական ժամկետների ողջ ընթացքը: Դատավարական ժամկետների հոսքը կասեցվում է, երբ գործի վարույթը դադարեցնելու հիմքեր են ծագում: Եվ նշանակություն չունի՝ դրանք սահմանված են օրենքով, թե՛ նշանակված են դատարանի կողմից: Ըստ ՔԴՕ 117-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ չլրացած բոլոր դատավարական ժամկետների ընթացքը կասեցվում է գործի վարույթը կասեցնելու հետ միաժամանակ, իսկ 2-րդ մասի համաձայն՝ դատավարական ժամկետների ընթացքը շարունակվում է

գործի վարույթը վերսկսելու օրվանից:

Գործող ՔԴՕ-ն անդրադարձել է նաև գործի վարույթը կասեցնելուց հետո դատավարական գործողություններ կատարելու անթույլատրելիությանը, ըստ որի՝ գործի վարույթը կասեցնելուց հետո մինչև դրա վերսկսումն արգելվում է գործով դատավարական գործողություններ կատարելը: Բացառություն են ՔԴՕ 158-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված դատավարական գործողությունները, որոնք դատարանը կատարում է առանց գործի վարույթը վերսկսելու: Դրանք են՝ բացարկի կամ ինքնաբացարկի, հայցի ապահովման, ապացույցի ապահովման, հակընդդեմ հայցը վարույթ ընդունելու, փորձագետի միջնորդությամբ փորձաքննություն կատարելու ընթացքը ապահովելու, կատարողական թերթ տալու հետ կապված դատավարական գործողությունները:

Ուսումնասիրելով դատավարական ժամկետների ընթացքի կասեցման առանձնահատկությունը՝ կարելի է վեր հանել դրանց հետևյալ հատկանիշները.

1. գործի վարույթի կասեցմամբ կասեցվում են միայն այն ժամկետները, որոնք այդ պահին չեն լրացել,
2. դատավարական ժամկետների ընթացքը կասեցվում է ոչ թե դատարանի կողմից համապատասխան որոշում կայացնելու պահից, այլ այն հանգամանքների ծագման պահից, որոնք հիմք են ծառայել գործի վարույթը կասեցնելու համար,
3. դատավարական ժամկետների ընթացքը կասեցվում է գործի վարույթի կասեցման ամբողջ ժամանակամիջոցում: Դատավարական ժամկետների ընթացքը շարունակվում է գործի վարույթը վերսկսելու օրվանից:

Դատարանը գործի վարույթը կասեցնելու կամ վերսկսելու մասին կայացնում է որոշում՝ եռօրյա ժամկետում այն ուղարկելով գործին մասնակցող անձանց:

Գործի վարույթը կասեցնելու, ինչպես նաև գործի վարույթը վերսկսելու վերաբերյալ միջնորդությունը մերժելու մասին դատարանի որոշումները գործին մասնակցող անձինք կարող են բողոքարկել վերադատության կարգով: Ընդ որում, այդ միջնորդությունը մերժելու մասին դատարանի որոշումը վերացվելու դեպքում գործի վարույթը համարվում է վերսկսված (ՔԴՕ 160-րդ հոդվ.):

Ինչպես արդեն նշվել է, դատավարական ժամկետները սահմանվում են դատարանի, կողմերի և դատավարության մյուս մասնակիցների՝ դատավարական որոշ գործողություններ իրականացնելու համար, իսկ յուրաքանչյուր գործողություն սահմանափակվում է որոշակի ժամկետով: Դատավարական ժամկետների ավարտից հետո գործին մասնակցող անձինք գրկվում են այդ ժամկետներով պայմանավորված գործողություններ կատարելու իրավունքից, բացառությամբ այն դեպքերի,

երբ դատարանը բավարարում է **բաց թողնված դատավարական ժամկետը վերականգնելու** մասին միջնորդությունը (ՔԴՕ 119-րդ հոդվ.):

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի ձևավորած նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ դատական պաշտպանության իրավունքը, որի մի մասն էլ դատարանի մատչելիության իրավունքն է, բացարձակ չէ և կարող է ենթարկվել սահմանափակումների: Այդուհանդերձ, կիրառված սահմանափակումները չպետք է այն կերպ կամ այն աստիճանի սահմանափակեն անձի՝ դատարանի մատչելիության իրավունքը, որ վնաս հասցվի այդ իրավունքի բուն էությանը: Բացի այդ, սահմանափակումը Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին չի համապատասխանի, եթե այն իրավաչափ նպատակ չի հետապնդում, և եթե կիրառված միջոցների և հետապնդվող նպատակի միջև չկա համաչափության ողջամիտ հարաբերակցություն¹:

Ժամկետային սահմանափակումները, որոնք սահմանել է պետությունը, հետապնդում են որոշակի կարևոր նպատակներ, մասնավորապես իրավական որոշակիության երաշխավորումը, հավանական պատասխանողի պաշտպանությունը ժամկետանց հայցերից, որի դեպքում դժվար կլինի կանխել անարդարությունը, որը կարող է առաջանալ, եթե դատարաններից պահանջվի քննել այնպիսի դեպքեր, որոնք տեղի են ունեցել հեռավոր անցյալում այն ապացույցների հիման վրա, որոնք կարող են լինել ոչ արժանահավատ և ոչ ամբողջական՝ բավականաչափ ժամանակահատված անցած լինելու պատճառով²: Իրավական որոշակիության սկզբունքը ենթադրում է նաև այն, որ երբ համապատասխան ժամկետն անցնելուց հետո դատարանի կողմից որևէ հարցի տրված լուծումը դարձել է վերջնական, ապա այն այլևս չի կարող կասկածի տակ դրվել³:

ՀՀ գործող քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի համաձայն՝ դատավարական ժամկետների ավարտից հետո գործին մասնակցող անձինք գրկվում են այդ ժամկետներով պայմանավորված գործողություններ կատարելու իրավունքից, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դատարանը բավարարում է բաց թողնված դատավարական ժամկետը վերականգնելու մասին միջնորդությունը: Վճռաբեկ դատարանը իր մի շարք որոշումներում վկայակոչված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո անդրադարձել է այս կամ այն իրավունքի իրացման ժամկետներին և դա բաց թողնելու դեպքում՝ այն վերականգնելու իրավական հնարավորությանը:

¹ Տե՛ս **Խալֆաուի ֆրանս** գործով Եվրոպական դատարանի 14.12.1999 թվականի վճիռը, 35-36-րդ կետեր, **Պասյոն ֆրանս** գործով Եվրոպական դատարանի 25.07.2002 թվականի վճիռը, 90-րդ կետ, **Աշինգոեյնս ընդդեմ Միացյալ Թագավորության** գործով Եվրոպական դատարանի 28.05.1985 թվականի վճիռը, կետ 57:

² Տե՛ս **Օլեքսանդր Վոլկով Ուկրաինայի** գործով Եվրոպական դատարանի 09.01.2013 թվականի վճիռը, կետ 137:

³ Տե՛ս **Բրումարեսկունս ընդդեմ Ռումինիայի**, 1999 թ. հոկտեմբերի 28, գանգատ թիվ 28342/95, պարբ. 61:

Այն դեպքում, երբ գործին մասնակցող անձը բաց է թողնում դատավարական ժամկետը, նա իրավունք ունի ներկայացնելու դրա բաց թողնելու պատճառները հարգելի համարելու և բաց թողնված ժամկետը վերականգնելու միջնորդություն, որի քննարկումը դատարանը պարտավոր է իրականացնել՝ հաշվի առնելով նաև անձի՝ սահմանադրական նորմով երաշխավորված դատական պաշտպանության և իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունքները⁴:

Ուշագրավ է, որ ՀՀ գործող քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 119-րդ հոդվածի իրավակարգավորումից հետևում է, որ բաց թողնված ժամկետը հարգելի համարելու հիմքեր օրենսդիրը կոնկրետ չի նշել՝ այդ հիմքերի ողջամիտ և բավարար լինելու հանգամանքի գնահատողական գործառույթը թողնելով դատարանների հայեցողությանը: Դատարանի հայեցողության առումով ուշագրավ է Սահմանադրական դատարանի ՄԴՈ 752 որոշումը, ըստ որի՝ դատավարական գործողությունների կատարման համար որոշակի ժամկետի սահմանումը դատավարական հարաբերությունների կայունության, որոշակիության, հստակության, գործի քննության ժամկետի ողջամտության, արդարադատության արդյունավետության ապահովման կարևոր երաշխիք է: Դատավարական ժամկետների ինստիտուտը կոչված է երաշխավորելու անձանց իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքի արդյունավետ իրացումը: Ըստ այդ որոշման՝ դատավարական ժամկետը բաց թողնելու հնարավոր պատճառներն օրենքով օբյեկտիվորեն կանխորոշված չեն, ուստի այդ պատճառները գնահատելու և ժամկետի բացթողումը հարգելի կամ անհարգելի ճանաչելու (գնահատման չափանիշներ ընտրելու) դատարանի լիազորությունը կրում է հայեցողական բնույթ: Բաց թողնված ժամկետը վերականգնելու վերաբերյալ դատարանի որոշումը բողոքարկելու, հետևաբար՝ այդ ակտի հիմնավորվածությունը (օրինականությունը) վիճարկելու իրավական հնարավորություն նախատեսված չէ (բացի ԴԱՀԿ օրենքով նախատեսված դեպքերից):

Դատավարական ժամկետները բաց թողնելու պատճառների գնահատման հիմքում պետք է լինեն իրավական չափանիշներ՝ բացառելով կամային ու չհիմնավորված որևէ մոտեցում: Այդպիսի լիազորությունը պետք է իրականացվի դատարանի՝ օրենքով նախատեսված լիազորությունների շրջանակներում, բոլոր անձանց համար միակերպ ընկալելի հիմքերով:

Վճռաբեկ դատարանը ժամկետը բաց թողնելու հիմքերը պայմանականորեն բաժանել է երկու խմբի՝ օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ. օբյեկտիվ հիմքերին կարելի է դասել ֆորսմաժորային դեպքերը՝ տարերային ա-

⁴ Տե՛ս «ՎՏԲ-Հայաստան բանկ» ՓԲԸ-ն ընդդեմ Դանիել Բարսեղյանի և այլոց թիվ ԱՐԱԴ/0716/02/10 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 21.12.2011 թվականի որոշումը:

ղետները, ինչպես նաև արտակարգ իրավիճակը և նմանատիպ այլ՝ անձանց կամքից անկախ հիմքերով առաջացող պատճառները: Մուրյեկտիվ գործոնը պայմանավորված է անմիջականորեն տվյալ անձի հետ կապված և գործնականում ավելի երկար ժամանակ պահանջող ողջամիտ խնդիրների լուծմամբ, առանց որի անհնար է դատավարական գործողություն կատարելը: Օրինակ՝ երբ ֆիզիկական անձը զրկված է դատավարությանը մասնակցելու կամ ներկայացուցչի միջոցով մասնակցությունն ապահովելու հնարավորությունից երկարատև հիվանդության կամ գործուղման մեջ գտնվելու պատճառով⁵: Միննույն ժամանակ, վճարել դատարանն ընդգծել է, որ ժամկետը բաց թողնելու թե՛ օբյեկտիվ և թե՛ սուբյեկտիվ պատճառները կարող են ճանաչվել հարգելի, եթե անձին զրկել են համապատասխան դատավարական գործողությունն օրենքով սահմանված ժամկետում կատարելու հնարավորությունից:

Սահմանադրական դատարանը բաց թողնված բողոքարկման ժամկետների վերականգնման կապակցությամբ իր թիվ ՄԴՌ-1052 որոշմամբ արձանագրել է, որ դատական ակտն օրենքով նախատեսված ժամկետից ուշ ստանալը ևս հիմք է բողոքարկման բաց թողնված ժամկետը վերականգնելու համար: ՄԴ-ն այդ որոշմամբ փաստել է հետևյալը.

1. վերաքննիչ և վճարել բողոքները պատշաճ կազմելու համար անհրաժեշտ է, որ բողոք բերող անձն իր տնօրինության ներքո ունենա բողոքարկվող դատական ակտը,

2. բողոքարկվող դատական ակտը փաստացի ուշ ստանալու դեպքում բաց թողնված ժամկետն իրավունքի ուժով (*ex jure*) պետք է համարվի հարգելի: Ըստ Սահմանադրական դատարանի՝ դատական ակտն ուշ ստանալը կարող է համարվել հարգելի պատճառ միայն այն դեպքում, եթե դա տեղի է ունեցել անձի կամքից անկախ հանգամանքներում: Բաց թողնված բողոքարկման ժամկետների վերականգնման կապակցությամբ Սահմանադրական դատարանը դիրքորոշում է հայտնել նաև իր այլ, այն է՝ ՄԴՌ-1052, ՄԴՌ-1062, ՄԴՌ-1249 որոշումներում:

Ներկա օրենսդրական իրավակարգավորումը թույլ է տալիս նշել, որ դատավարական ժամկետը կարող է վերականգնվել միայն այն դեպքում, երբ այդ ժամկետը բաց թողած շահագրգիռ անձը գրավոր միջնորդության միջոցով հայցել է նման գործողության իրականացումը, այլ կերպ ասած՝ ներկայացրել է համապատասխան ժամկետի բացթողումը հարգելի համարելու և այն վերականգնելու վերաբերյալ գրավոր պահանջ: Այսինքն՝ միջնորդության առկայությունը պարտադիր նախապայման է բաց թողնված դատավարական ժամկետը վերականգնելու համար, և որևէ բացառություն այս ընդհանուր կանոնից չի կարող լինել՝ անկախ այն պատճառներից, որոնք պայմանավորել են

⁵ Տե՛ս Վճարել դատարանի 2014 թ. թիվ ԵԿԴ/2628/02/13 քաղաքացիական գործով որոշումը:

համապատասխան դատավարական ժամկետի բացթողումը: Այդ մասին է վկայում ՔԴՕ 119-րդ հոդվածի իրավակարգավորումը. բաց թողնված դատավարական ժամկետը վերականգնելու միջնորդությունը ներկայացվում է այն դատարան, որտեղ պետք է կատարվի համապատասխան դատավարական գործողությունը:

Շահագրգիռ անձն իր դատական պաշտպանության իրավունքն իրացնելիս, դատավարական օրենսդրությամբ նախատեսված որևէ միջնորդություն հարուցելով, ակնկալում է իր կողմից բարձրացված հարցի որոշակի և վերջնական լուծում՝ դատարանի կողմից համապատասխան որոշում կայացնելու ձևով: Այսինքն՝ դատավարության մասնակցի՝ միջնորդություն հարուցելու իրավունքին միանշանակորեն համապատասխանում է տվյալ միջնորդության մեջ շարադրված հարցի քննարկման արդյունքներով հստակ եզրահանգումներ պարունակող որոշում կայացնելու դատարանի պարտականությունը⁶:

Ըստ գործող ՔԴՕ-ի՝ բաց թողնված դատավարական ժամկետը վերականգնելու մասին միջնորդությունը դատարանը քննում է առանց դատական նիստ հրավիրելու, բացառությամբ այն դեպքի, երբ միջնորդությունը ներկայացվել է դատական նիստում: Միջնորդության քննությամբ դատարանը, պարզելով, որ գործին մասնակցող անձը դատավարական ժամկետը բաց է թողել հարգելի պատճառով, որոշում է կայացնում բաց թողնված դատավարական ժամկետը վերականգնելու վերաբերյալ միջնորդությունը բավարարելու մասին:

Բաց թողնված ժամկետի վերականգնումը դատական պրակտիկայում մերժվում է, եթե՝

1. այն բաց թողնելու պատճառները չեն ճանաչվում հարգելի,
2. համապատասխան գործողությանն արգելք հանդիսացած հանգամանքները վերանալուց հետո համապատասխան դատավարական գործողությունը կատարելու և ժամկետի վերականգնում միջնորդելու համար գործին մասնակցող անձն ունեցել է ողջամտորեն բավարար ժամանակ:

Դատավարական ժամկետների երկարաձգումը տարբերվում է վերականգնումից: Երկարաձգումը որոշակի դատավարական գործողություն կատարելու համար լրացուցիչ, ավելի երկարատև ժամկետ նշանակելն է⁷:

Գործող օրենսդրությամբ առաջին ատյանի դատարանը գործին մասնակցող անձի միջնորդությամբ կարող է երկարաձգել դատարանի սահմանած և չավարտված, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ նաև օրենքով սահմանված և չավարտված դատավարական ժամկետները (ՔԴՕ 118-րդ հոդվ.):

⁶ Տե՛ս «Յունիբանկ» ՓԲԸ-ն ընդդեմ Յուրիկ Առաքելյանի և Մխիթար Վարդիկյանի թիվ ԱԸԱԴ/1440/02/14 քաղաքացիական գործով վճռաբեկ դատարանի 27.01.2016 թվականի որոշումը:

⁷ Տե՛ս «Гражданский процесс». Под. ред. М.К. Треушников, М.: Статут, 2014, էջ 218:

Հողվածի վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրահանգել, որ

1. երկարաձգվել կարող են միայն դատարանի կողմից նշանակված ժամկետները, իսկ ինչ վերաբերում է օրենքով սահմանված և չավարտված դատավարական ժամկետներին, դրանք կարող են երկարաձգվել բացառապես օրենքով ուղղակիորեն նախատեսված դեպքերում (օրինակ, ըստ ՔԴՕ 139-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ ելնելով գործի առանձնահատկություններից՝ դատարանը կարող է պատասխանողի միջնորդությամբ երկարաձգել պատասխան ներկայացնելու ժամկետը),

2. դատավարական ժամկետը կարող է երկարաձգվել գործին մասնակցող անձի միջնորդությամբ,

3. դատավարական ժամկետը չպետք է լրացած լինի:

Դատավարական ժամկետները երկարաձգելու միջնորդության վերաբերյալ դատարանը կայացնում է որոշում: Ընդ որում՝ միջնորդությունը բավարարելու մասին որոշում կայացնելու դեպքում դատարանը սահմանում է համապատասխան գործողությունը կատարելու նոր ժամկետ:

ВАРДУШ ЕСАЯН – Приостановление, восстановление и продление процессуальных сроков в гражданском процессе. – В статье автор рассмотрел и проанализировал понятия приостановления, восстановления и продления, их сущность и особенности в гражданском судопроизводстве.

В статье отмечена особенность приостановления испытательного срока путем его изучения, добавлены особенности.

Изучены и обсуждены правовые возможности и особенности восстановления пропущенного испытательного срока. Указано, что после окончания испытательного срока лица, участвующие в деле, лишаются условия на этот срок, исключаются из права на возбуждение дела, за исключением случаев, когда судья удовлетворяет посредничество для наверстывания упущенного времени.

В статье представлено продление испытательного срока, которое отличается от возобновления. Проанализированы понятие и особенности продления испытательного срока.

Автором было обосновано, что причины несоблюдения сроков должны основываться на оценке причин несоблюдения критических критериев, исключающих любой произвольный или необоснованный подход. Такая уверенность должна быть оформлена в судебном порядке в соответствии с законом в водной среде на основании одинакового восприятия всеми

Ключевые слова: процессуальный срок, процессуальные действие, посредничество, приостановление процессуальных сроков, восстановление процессуальных сроков, продление процессуальных сроков

VARDUSH YESAYAN – Suspension, Restoration and Extension of Procedural Terms in Civil Proceedings. – In the current article, the author discusses and analyzes the concept of suspension, restoration and extension of procedural terms in civil proceedings. The peculiarities and features of suspension of the procedural terms are also discussed in the article.

The legal possibility and features of restoring the missed procedural terms (deadlines) were studied and discussed. The article discusses that after the end of the procedural

terms, persons participating in the case are deprived of certain procedural rights except when the court satisfies the motion on restoring the missed procedural term.

The article discusses the extension of procedural terms which is different from the concept of restoration. The concept and features of extension of the procedural terms were analyzed in the article.

It is argued that the reasons for missing the procedural deadlines should be assessed based on legal criteria, excluding any arbitrary and unreasonable approach. Such power should be exercised in accordance with the law, on a basis equally understandable for all persons.

Key words: *time limit, procedural action, mediation, suspension of procedural terms, restoration of procedural terms, extension of procedural terms*